

Szindbád útitársa

– Krúdy Gyula és Zórád Ernő –

Voltak-e már úgy, hogy egy nemes irodalmi alapanyagból készült könyvet kézbe véve, először mégis a szép, színvonalas illusztrációkon akadt meg a szemük? Legtöbben talán azonnal rávágának: hát persze hogy volt ilyen, főleg gyermek- és ifjúkoromban. Nos, kedves olvasó, ilyen nemcsak gyermek- vagy ifjúkorában fordulhat elő, hiszen bőven hozhatunk olyan példákat, amikor egymást erősíti az irodalmi és az illusztrációs anyag, s elsőként a képi világ ragadja magával az embert. E sorok írója például Ovidius Átváltozások című grandiózus műve olvasásához lendületet Pablo Picasso rajzaitól kapott, de ugyanerre ösztönözték Borsos Miklós rajzai Babits Mihály Erato-fordításainál. Ezek természetesen csak villanások, s a példák tömegét hozhatnánk pozitív és sajnos negatív irányból is. A jó illusztráció vagy éppen a mű inspirációja alapján készült rajz, mű (még ha nem is kötődik szorosan az adott irodalmi alapanyag cselekményéhez) összetettebbé, a szó szoros értelmében látványosabbá teheti, erősítheti élményeinket, melyek az olvasás során érnek bennünket. A jó illusztráció nemhogy megköti fantáziánkat, hanem éppen meglóditja azt, s elindulhat vizuális kalandozásunk is a fantázia, a láttatás végtelen óceánján...

Az előző mondatok e kiadvány kapcsán juthatnak eszünkbe. Meggyőződésünk, hogy olyan kötetet tart kezében az olvasó, ahol kivételes a találkozás az irodalmi mű szerzője és rajzolója, illusztrátora között! Zórád Ernő ugyanis olyan eszményekkel átitatva élte le eddigi sok évtizedes életét, amely nagyonis közel állt Krúdy Gyula világához. Már kora ifjúságától fogva érdeklődő, elmélyült olvasója volt Krúdynak, s máig is őrzí annak személyes élményét, hogy 1932-ben ott ült a tabáni Mélypincében, Krúdy közelében...

Krúdy akkor több mint ötven (sőt halála előtt vagyunk egy évvel), Zórád viszont éppen elmúlt húsz

éves, ám ő ezt a különbséget sem akkor, sem ma nem érezte nagynak, mert – s ezt nagyonis érezzük e könyvből – valami spirituális kapcsolat máig is összeköti a két alkotót. Zórád Ernő magát múlt századainak tartja, származása, életútja, ideái, művészi hitvallása szorosán kötődik egy sajátos romantikus, biedermeier eszmerendszerhez, ez azonban messze nem jelenti azt, hogy maradi volna. Közel áll hozzá egy századfordulós, szecessziós modor, a monarchia illúzióival, felszabadultságával, kialakuló polgáriságával, amely ugyan már figyelte az európaiakat, az újat, de szívesen menekült képzelgéseinek álomvilágába. Zórád Ernő igen mozgalmas ifjúkorában (amelyről az „Egy vándorfestő ifjúságai 1911–1951” címmel megjelent önéletrésében ad képet, pontosan tájékoztatja olvasóját kalandos élete tényeiről, szinte egy pikareszk regény keretei között) szenvedélyes olvasó volt, s magyar kedvencei közé Jókait, Krúdyt és Márait sorolja. Ez a három író határozza meg irodalmi érdeklődését és eszményét. S ugyan Zórád Ernő szívós, kitartó módon megtalálta a hozzá közelálló feladatokat, a sors iróniája és keserves fintora, hogy ő, aki szemléletben, eszményekben olyan közel állt Krúdyhoz, az elmúlt ötven év során egyetlen alkalommal sem illusztrálhatott Krúdy-kötetet, az íróval kinyomtatva – mint rajzoló – sohasem találkozott.

Pedig a Krúdy-családhoz közel állt rajzi felfogása, stílusa, amelyet korán értékelt pl. az író fia, ifj. Krúdy Gyula. Vagy idézzük fel Krúdy Zsuzsa 1954. év végén írt sorait, amelyeket az akkor általa látott téli tárlat kapcsán írt Zórádhoz. „Most jöttem haza a téli tárlatról” írja, és látva Zórád műveit, így ír: „Igen-igen művészieknek és Krúdysoknak találok őket.” Majd tömör véleménye: „Ritkaszerű rajzok.” Ekkor még nem ismerik egymást személyesen, később azonban erre is sor kerül, s a kapcsolat szorosabbá válik, annyira, hogy katalógus-előszót is ír Zórád kiállításá-

hoz. Ebből idézünk egy mondatot: „Szíve, képzelőereje és tehetsége segíti visszatükrözni a vérbő, gazdag, színes Krúdy-világot anélkül, hogy rajzait egy-egy konkrét mű illusztrálásának igényével készítette volna.”

Az is figyelemreméltó, hogy Zórád az 1954-es téli tárlaton, a kor szoc-reál hangulatát bőven tükröző „művek” kíséretében Krúdy-témával jelent meg. Mondhatjuk azt is: ez némi bátorságra vallott. Ám őt igazolta, hogy „Szindbád útítársai” című munkáját, egy 1954. XII. 30-án kelt jegyzőkönyv tanúsága szerint a Magyar Tudományos Akadémia vásárolta meg (jeles „korjellemző” elnöke Rusznyák István ellenjegyzésével) éspedig 3000 forint összegért... Aztán teltek-múltak az évek, több kísérlet történt arra, hogy méltó megbízást kaphasson Zórád Ernő is, de a „képregeny-gyáros” visszautasították. A sok-sok könyv pedig megjelent Csillag Vera, Kass János, Kondor Lajos, Csavlek András, Szántó Pirokska, Csernus Tibor, Jurida Károly, Pap Klára, Engel Tevan István, Würtz Ádám borítórajzaival, illusztrációival. Zórád pedig őrizte e munkákat (vagy inkább: eladta), és jobb időkre várt.

Nos, most végre elérkezett ez is. Legyen a legfőbb bíráló (mint mindig!) az olvasó, vessék össze Krúdy Szindbád-novelláit, azok tűnékeny, finom, lélekkel teli atmoszféráját Zórád rajzaival, akvarelljeivel, gouche-jaival, egyedül alkalmazott fehér temperájával. E művek amellet, hogy „igazodnak” Krúdy hangulatához természetesen nagyon sokat árulnak el a rajzoló személyiségéről is.

Zórád írja egyhelyütt már említett könyvében: „...a rajz minden művészetek között elsőnek árulja el művelőjének karakterét. A fürgén szállongó, friss bukfencet vető, léhán odapazarolt vagy éppen omlatag szenvedéssel kanyarított vonalak éppúgy bizonyítják a tehetséget, mint ahogy elárulják a modorosságot, vagy a szolgálai utánezást. A vonal olyan, mint egy elszólás.” Nos, ezek az irodalmilag is szép sorok pontosan jelzik azt a lényegyet, amelyet e könyv vizuális arculatán is érezhetünk: a művelő olyan érzelmekre hangolt lény, akit nagyon belülről érintett meg az irodalmi mű, aki nem szégyelli emócióit. Krúdy 1911-ben kezdte publikálni Szindbád történeteit, amelyekből hatalmas sorozat, száznál több írás született. Lassú, ironikus történetvezetés, sajátos nosztalgikus hangnem, áradó mesélőkedv jellemző rájuk. Mindezt Zórád képi világa pontosan mutatja fel.

Zórád Ernő tárgyyszerű hűséggel, mégis eredeti módon ábrázolja a századelő embereit, öltözeteit, házait. A hétköznapiakat festi élénk, de közben elszakad a hétköznapiaktól. Munkái mindig költőiséggel, emelkedettséggel telített levegőt árasztanak, élénk fantáziavilág lenyomatai. E művekre jellemző egyfajta mozaik-szerűség, amikor – igen jó kompozíciós rendben – egymás mellett jelenik meg egy-egy Krúdy-írás több jelenete, villanása. Nyugodtan mondhatjuk, hogy mindez egy olyan sajátos szürrealista látvány-teremtés, amely azonban Krúdyra is jellemző volt. Csak egy mondat egyik novellájából: „A szerelem a férfi életében ritkán változik fáradt madárrá, amely bágyadt szárny-csapkodásokkal hagyja el a régi várost. Hiszen ha ez a madár idejében elrepül, táncolhatnak a nők a torony tetején, egyetlen pisztolyt sem sütnék el kedvükért.” Az ilyen típusú mondatok adnak aztán „szárnyat” Zórád finom ecsetének is.

Külön és mély kapcsolatokra utal az is, hogy Zórád Ernő fiatalága egy fontos, nyiladozó korszakát épp abban a Tabánban töltötte, amely annyi Krúdy-írásnak is fontos helyszíne volt. A Tabán, felvidéki, nyírségi kisvárosok, Óbuda mellett Krúdy írásaiban folytonosan visszatér, s így hát nem véletlen: amikor a közelmúltban Zórád Ernőnek lehetősége volt arra, hogy összeállítson egy könyvet a Tabánról, szintén saját rajzaival, képeivel illutrálv, úgy abban – többek között Kosztolányi, Márai, Karinthy, Bálint György írásai mellett – a legtöbb művet Krúdy Gyulától válogatta. S Zórád érzelmeit pontosan jelzi, hogy amikor 1933-ban híret veszi annak, hogy bontják a Tabánt, így ír: „Mintha fejbeágott volna: a Tabán... Akkor halt meg rajongott íróm, Krúdy Gyula. Leírhatom egyáltalán mi a Tabán, amikor olyan költője volt, mint ő?” A „Tabán, a háromszáz éves kártyavár” című könyv (amúgy Karinthy adta ezt a címet a bontás kezdetekor, 1933-ban, Az Est-ben írt cikkének) azt a hangulatot árasztja, amelynek méltó folytatása a „Krúdy világa”.

Zórád Ernő kiváló felkészültségű rajzoló. Könnyed, oldott, ugyanakkor szépiáiban biztos vonalvezetésű, vállalva tehát a szerető érzelmeket. Mindehhez igazodik magas technikai felkészültsége. Kiválóan bánik az akvarellal, annak fedőfestékes változatával, a gouache-al. Leheletfinom árnyalatok is éppúgy jelen vannak, mint erőteljes színek. Egészen kivételes módon műveit úgy festi, mintha rajzolná őket... A fehér tempera sokszor valami sajátos opálösságot ad a képeknek, ame-

KRÚDY világa

lyek így erősebben repítenek az álmok, a múlt világába, s kapcsolnak minket Krúdyhoz.

Zórád Ernő tudatosan vállal egy olyan világot, amelyhez odatartozónak érzi magát. „Múlt századi vagyok” – mondja, mégis hozzánk szól, s megérint minket, mikor vurstliját és betyárjait, lóversenyét és lovas-amazonját, vándorszínészeit és táncrendjét látjuk, nem is beszélve a nők harisnyáiról és fűzőiről, s a hölgyek csípőiről és kebleiről...

E bevezető elején arról értekezünk, hogy milyen sokszor előfordulhat az: egy könyv illusztrációi adnak lökést annak elolvasásához. Meg vagyunk győződve arról, hogy ez Krúdy és Zórád első kinyomtatott találkozásánál is így lesz. Lapozzanak bele – ahogy szoktuk: vagy előlről hátra vagy hátulról előre pergessék végig az oldalakat – s rögtön megakad a szemük a

látványon. S a látvány még akkor is kedvet csinál az olvasáshoz, az újra-olvasáshoz, ha ezek az írások – netán – régóta bennünk élnek.

Zórád tudatos szerkesztő. Elegáns és végiggondolt az egyes oldalak ritmusa, szerkezete, rajzai, képei „felelgetnek” egymásnak, építkeznek. Itt semmi sem véletlen, miként természetesen az sem, hogy a könyv végén, talán legösszetettebb, „legkrúdysabb” műve mellett igazi Krúdyk elismerése olvasható...

Krúdyról tudjuk, hogy Szindbád mögött ő rejtezett, nem is nagyon tagadott pontossággal. A mítosz hajósa most már Zórád Ernő is, aki korokat kapcsol össze immár a rajz Szindbádjaként...

Élvezzük együtt íróit és rajzolóit.

Feledy Balázs